

GNIEWOSZÓW גנייושוב

ב-1693 בקרקעות כפר אבירים (אצילים) בשם אולקסוב שהושכר כבר במאה ה-13 על יסוד כתב זכויות שניתן מטעם המלך יאן השלישי סובייסקי, האציל האדון דאז של שטחי סנדומיז', יאן גנייווש, ייסד עיר חדשה והעניק לה בו בזמן שם הנגזר משם משפחתו. קרוב לוודאי כי החלטה זו, כמו במקרה של העיירה גרניץ שהיום מהווה חלק מגנייושוב ושהוקמה ב-1735 בידי משפחת האצולה מישקובסקי, החלטה זו הייתה קשורה ברצון למשוך מתיישבים יהודים. שני היישובים, בעלי מיקום טוב קרוב לדרך המובילה מוורשה ללובלין והלאה, לכיוון רוס-אוקראינה. המתיישבים היהודים החדשים נהנו מהגנת האצילים השליטים שאחרי משפחת גנייווש, אלו היו משפחות שמבק, מצ'לסקי ודזיאלינסקי. כבר ב-1748 בשטחה של גנייושוב היה קיים בית כנסת בנוי עץ. בית הכנסת הבא, גם הוא בנוי עץ, נבנה במעבר בין המאה ה"ט למאה ה"כ. גם היהודים מגרניץ קיבלו הסכמה לבניית בית כנסת משלהם, מה שנתקיים ב-1751. בשלהי קיומה של הרפובליקה של שני העמים, בשטח השיפוט הכנסייתי אולקסוב שכלל את גנייושוב התגוררו קרוב ל-250 יהודים (יותר מ-15% מכלל האוכלוסייה).

תקופת החלוקה של פולין הביאה עימה התפתחות דינמית של הקהילות היהודיות השוכנות זו לצד זו. ב-1827 בגנייושוב חיו כבר יותר מ-650 יהודים (66% מכלל האוכלוסייה) ובגרניץ מעט פחות מ-850 (82%). לאחר שנת 1870 גנייושוב וגרניץ שנשללו מהן זכויות עיר חוברו יחדיו בידי האדמיניסטרציה הרוסית לכדי קהילה אחת. ב-1908 פקידי הצאר הקימו מחדש שתי קהילות יהודיות נפרדות אולם לאחר השבת העצמאות לפולין, שלטונות פולין התייחסו לבני דת משה בשני היישובים הללו כאל קהילה יהודית אחת שמקום מושבה בגנייושוב. בשנים 1918-1939 הקהילה כללה את היישובים גנייושוב, גרניץ, סיצחוב וגרבטקה. ב-1925 קהילה זו מנתה 2500 בני אדם. מפקד האוכלוסין המלא שנערך ב-1931 גילה שהקהילה היהודית בגנייושוב מנתה בבעלותה שני בתי תפילה, מקווה ושני בתי עלמין. את הנפטרים מגנייושוב טמנו בבית העלמין ברחוב אוקסובסקה ומגרניץ-בזה שברחוב לובלסקה.

בתקופה שבין המלחמות היישובים גנייושוב וגרניץ שכבר התאחו לחלוטין וחברו יחדיו שמרו על אופי של יישוב של סוחרים ובעלי מלאכה עם יתרון לאוכלוסייה היהודית-בראשית שנות ה-20 של המאה ה"כ' הקהילה היהודית שמנתה 1200 בני אדם היוותה 65% מכלל האוכלוסייה. עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה מרבית סדנאות בעלי המלאכה נמצאה בידי היהודים ובמיוחד בניית החביות, סדנאות הסנדלרים הטובים, החייטים, טחנות הגריסים וגם מאפיות, נגריות ותחנת ייצור של מי סודה. בחנויות ובדוכני המסחר המקומיים סחרו בין השאר בחיטה, עופות, מוצרי מזון, ברזל, כלי אמייל וכלי טקסטיל. הרובע היהודי נמצא היה באזור כיכר השוק.

במשך כל התקופה שבין המלחמות מספר החברים בקהילה היהודית קטן: ב-1933 מנהלת פלך קוזניץ אמדה מספר זה כ-2100 בני אדם, אך ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה התגוררו פה פחות מ-1600 יהודים. במנהלת הקהילה היהודית שלטו הציונים והאורתודוקסים תפסו השפעה מועטה יותר.

בתחילת מלחמת העולם השנייה, בספטמבר 1939 גנייושוב נכבשה על-ידי צבאות גרמניה. בית הכנסת ושני בתי העלמין נחרבו עד מהרה. הקהילה היהודית נשלטה על ידי היודנראט שהוקם בראדום. בדצמבר 1941 הגרמנים הקימו בגרניץ גטו פתוח שבו את מרבית האוכלוסייה היוו יהודים ממקומות אחרים. בנובמבר של השנה שלאחר מכן הגרמנים הוציאו קרוב ל-6000 יהודים למחנה ההשמדה בטרבלינקה ששם נספו גם הקרובים שלי. לרוב דרך הגטו בזבולין ו-1000 מתוכם בצורה ישירה. בספטמבר 1945 חמישה מתוך היהודים בני גנייושוב המועטים ששרדו את השואה נפלו קורבן לרצח מזעזע מידי מבצעים שזהותם לא נודעה ואשר לא נתנו את הדין. בניין בית הכנסת לשעבר בגנייושוב נבנה אחרי המלחמה מחדש והחל למלא את תפקיד המטה לשירות כבאים מתנדב.

בית העלמין היהודי בגנייושוב נמצא קרוב ל-200 מטר צפונית-מערבית מכיכר השוק ברחוב זצ'ישה. שטח בית העלמין המגודר בפעם השנייה תופס חלקה בצורת טרפז של 0,37 הקטר. מועד הקמת בית העלמין נותר עלום, אולם קרוב לוודאי הוא הוקם במחצית המאה ה"ח. בתקופת בנייתו של בית הכנסת הראשון ושל תפקוד סניף של קהילה יהודית בגנייושוב. ידוע לנו כי בתקופה שבין המלחמות שטח בית העלמין היה מגודר בגדר תיל. הקבורה האחרונה התקיימה פה בספטמבר 1945. בית העלמין נחרב סופית בשנים הראשונות שלאחר המלחמה בידי תושבי גנייושוב והיישובים הסמוכים אשר פירקו את הגדר והשתמשו במצבות לעבודות בנייה. ב-1949 התנהלה חקירה משטרתית בעניין זה. כתוצאה מהרס וחורבן אלה, כל הסימנים הגשמיים של הימצאות בית העלמין נמחקו והשטח שימש למרעה. ב-1964 השלטונות המנהליים הוציאו החלטה על סגירת בית העלמין.

ב-2014 הודות למאמצייה של קרן קורות וכן של צאצאי משפחת צייפינגר ואידלמן וכן בהשתתפות הקרן להגנה על המורשת היהודית, גידור בית העלמין נבנה מחדש חלקית. את הגבו בקטע הלא מגודר סימנו באבנים. על עמוד התווך של השער מיקמו לוח זיכרון עם תיאור קצר של תולדות היהודים בגנייושוב וגרניץ. לחומה הצמידו 15 מצבות שמורות במצב שונה. ביולי 2019 בבית העלמין התקיים טקס שבו נחנך לוח זיכרון לזכר קורבנות הרצח משנת 1945. השתתפו בטקס כמה יהודים שמוצאים מגנייושוב ובני משפחתם.

בית העלמין היהודי השני בגנייושוב נמצא ברחוב דולנה ושירת את היהודים שהתגוררו ביישוב לשעבר גרניץ. תהליך הקמתו גם איננו ידוע בדיוק והוא הוקם קרוב לוודאי במחצית השנייה של המאה הי"ח. בעת מלחמת העולם השנייה הוא נרחב לחלוטין על ידי הגרמנים. בשטח של 0,5 הקטר לא נותרה אף לא מצבה אחת. ב-2016 שטח בית העלמין הוסדר וגודר מחדש.